

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 8 augusti 1914 kl. 2 e. m.

*Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 7,
i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl.
Maj:t angående utredning och förslag i fråga om bere-
dande genom statens försorg av studielån åt mindre be-
medlade studenter.*

I en inom andra kammaren av herr *Palmstierna* väckt motion, nr 215, hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt genom statens försorg studielån lämpligen må kunna beredas åt mindre bemedlade studenter vid universitet och högskolor, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning föranleder.

Beträffande vad motionären anført till stöd för denna sin hemställan tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Den föreliggande motionen åsyftar att genom statens direkta med- *Utskottet.* verkan lättnader må beredas studenterna i de svårigheter av olika slag, som för så många av dem äro förbundna med anskaffandet av nödiga studiemedel.

Någon statistik rörande antalet studenter, som studera på lån, torde icke finnas, men någon ledning för uppskattandet av detta antal kan hämtas ur den »Undersökning rörande de vid Tekniska högskolan studerande teknologernas ekonomiska ställning», som utgivits av docent E. Norliu och intagits i Teknisk tidskrift för år 1909, alldenstund det väl får antagas, att de studerande vid Tekniska högskolan befinna sig i ungefär likartad ekonomisk ställning som studenterna i allmänhet. Primäruppgifterna till denna statistik ha erhållits genom frågecirkulär, utskickade till Tekniska högskolans elever, av vilka 89 procent avgivit svar. Av

undersökningen framgår, att faderns (resp. moderns) inkomst i 44,8 procent varit 4,000 kronor eller därunder, i 33,3 procent 4,000 till 10,000 kronor och i 21,9 procent över 10,000 kronor. Det framhålles i undersökningen, att familjer, särskilt med flera barn att uppfostra, ej med en inkomst av 4,000 kronor och därunder årligen kunna avstå de cirka 1,500 till 2,000 kronor, som i medeltal åtgå för en vid Tekniska högskolan studerande. För lärjungarna vid denna skola ha studierna bekostats:

1) av anhöriga eller med arv	51,4 procent
2) med lån av föräldrar (för rättvis fördelning vid eventuellt arvskifte).....	3,1 »
3) delvis av anhöriga, delvis med lån från annat håll	8,5 »
4) enbart genom lån	33,0 »
5) genom eget arbete och lån	4,0 »

Adderas procenttalen i punkterna 3, 4 och 5, blir resultatet, att 45,5 procent av de studerande vid Tekniska högskolan måst låna för sina studier.

Vad Uppsala studentkår beträffar har inom densamma fråga förelegat om en allmän undersökning av studenternas ekonomiska förhållanden, deras faders ställning i samhället m. m., vilken undersökning även skulle omfattat storleken av studenternas studielån, men, enligt vad för utskottet upplysts, har förslaget härom icke vunnit bifall inom kåren. Däremot har av fil. lic. Hans Gahn utförts en undersökning om »Uppsalastudenternas antal och sociala härkomst». Antagligen är det denna undersökning, som motionären åsyftar, då han talar om en »utredning beträffande en av de större nationerna i Uppsala».

Författaren till sagda skrift framhåller bland annat i den delen av avhandlingen, som rör studenternas antal:

På de 10 åren från 1904 till 1913 har studenternas antal stigit från 1,558 till 2,419 eller med 56 procent. (Siffran för 1904 är emellertid lägre än den 21 år tidigare, för 1883, då den var 1,668.)

Den största ökningen kommer bland fakulteterna på filosofiska fakulteten, vars studenter numera utgöra 58 per 100 av samtliga studerande vid universitetet; och utgöra de filosofie studerande det största antalet inom samtliga nationer.

Författaren slutar denna del av avhandlingen med följande yttrande:

»Av det ovan anförda framgår otvetydigt, att studentantalet är statt uti en hastig ökning. Det är till allra största delen den filosofiska fakulteten, som får mottaga den oerhörda tillströmningen studenter. Redan nu är det omöjligt för ett icke så ringa antal akademici, som hunnit avlägga sina examina, att erhålla platser. Många välmeriterade få vänta i årtal, innan de kunna finna sin utkomst. Man frågar sig verkligen, hurudana förhållandena skola bliva vid den tid-

punkt, då de yngsta årsklasserna av studenter blivit färdiga med sina examina. Den ökning, studentantalet i närvarande stund är underkastad, torde vara en faktor av allra farligaste slag. Vi stå helt säkert inför begynnelsen av ett de lärdesproletariat, och det synes vara hög tid, att åtgärder äntligen vidtagas, för att i görligaste mån avvärja den fara, som hotar.»

Författarens studie över studenternas sociala härkomst är inskränkt till Stockholms och Norrlands nationer. För valet av den senare nationen anför författaren som skäl, att den »är ju en utav de nationer, som hastigast sett sina medlemssiffror växa och som kanske mer än någon annan nation à priori kan förutsättas ha emottagit studenter från sådana samhällsklasser, som hitintills ej kunnat lämna något större tillskott till de lärda banorna. Norrlands nation är en typisk landsortsnation. I rak motsats härtill står Stockholms nation. Dess studenter ha åtminstone till allra största flertalet växt upp i en storstad, och i detta fall har man all anledning utgå från den förutsättningen, att dess medlemmar nu rekryteras från ungefär samma sociala klasser som för ett par decennier sedan — —»

Författaren söker bilda sig ett omdöme om fäderna i bildningshänseende för att få fram, huruvida dessa kunna anses tillhöra den klass, som studenterna själva med framtiden torde komma att tillhöra (grupp I), eller om de böra skrivas på en mellanklass i bildningshänseende (grupp II), eller möjligen böra inrangeras bland de endast folkskolebildade (grupp III). Hans resultat blir i sammandrag följande:

Fädernas bildningsgrupp.	Stockolms nation.		Norrlands nation.	
	1881—85	1906—10	1881—85	1906—10
	%	%	%	%
I	53,0	48,2	30,8	30,7
II	39,6	46,2	43,9	42,8
III	6,7	3,8	25,8	27,0
Ej uppgivet yrke	0,7	2,8	—	—
	100,0	100,0	100,0	100,0

Om nu författaren lyckats övertvinna de av honom själv starkt betonade svårigheterna med yrkesrubriceringen — han beklagar sig över den tilltagande titelsjukan — skulle av denna tabell framgå, att i Stockholms nation det mellersta bildningslagrets andel i studentuppsättningen stigit (från 39,6 till 46,2 %) medan det högsta och det lägsta bildningslagrets andelar avtaga — det lägsta lagrets starkast eller med hälften av sin tidigare siffra (från 6,7 till 3,3 %), medan högsta bildningslagrets siffra sjunker långsammare (från 53,0 till 48,2 %). Inom Norrlands nation skulle redan tidigare det lägsta bildningslagrets andel i hela nationens studentantal varit något över en fjärdedel och nu stigit till 27 per hundra, medan siffrorna för de andra bildningslagrens andelar nedgått, men var för sig obetydligt. Förhållandena inom Norrlands nation äro alltså mera demokratiska — vad studenternas härstamning beträffar — än inom Stockholms, men detta voro de redan för flera decennier sedan.

Författaren söker göra en jämförelse med siffrorna från den enda undersökning, som lärar gjorts för Lunds universitet, nämligen en av professor Fahlbeck. Efter omräkning för större jämförbarhet med Fahlbecks siffror, kommer författaren till, att medan Fahlbeck vill av 1890-talets lundensare hänföra 48,4 % till »överklass» och 4,0 % till »underklass», så får författaren för Norrlands

nation (Stockholms medtages ej), för 1880-talet 36,3 % till överklass och 9,9 % till underklass och för 1906—10 30,4 % till överklass och 8,2 % till underklass. Restsiffran, resp. 53,8 och 61,4 %, betecknar efter denna räkning ökad andel i studentantalet i Norrlands nation från fäder i socialt sett medelklasställning. Författaren avslutar denna del av avhandlingen på följande sätt:

»Av ovanstående utredning framgår odisputabelt, att den uppåtgående strömmen inom samhället synnerligen starkt avspeglar sig uti universitetens studentkårer. Några bestämda slutsatser om Uppsala studentkår i gemen torde vara vanskligt att draga med stöd av siffrorna för de båda undersökta nationerna — det är ej sagt att ens Norrlands nation ger en miniatyrbild av de vanliga förhållandena inom kåren — men så mycket torde utan fara för överdrift kunna sägas, att minst $\frac{2}{3}$ av samtliga studenter i våra dagar direkt kommit från de undre samhällslagren. Till och med Stockholms nation, där de mest aristokratiska förhållandena med hänsyn till rekryteringen råda, komma omkring 50 % från en lägre samhällsklass än den, studenterna i framtiden komma att tillhöra.»

För det stora antalet studenter vid våra universitet och högskolor, som icke själva kunna bekosta sina studier, erbjuda sig som bekant i viss utsträckning möjligheter att vid dessa bildningsanstalter erhålla medel till studiarbetet. Utom de stipendier, som av respektive universitetsmyndigheter förvaltas — riksstatens stipendier, kungl. stipendier, magnatstipendier m. fl. — finnas inom de olika landskapsföreningarna i Uppsala och Lund stipendier och lånefonder; härtill komma självhjälpsföreningar eller understödsfonder. I Uppsala äger studentkåren såsom kår ansenliga kassor, som i stor utsträckning utlånas till studenterna. Även studenthemmen, som äro avsedda att för så låg avgift som möjligt lämna bostäder åt mindre bemedlade studenter, torde förtjäna att omnämnas. Måhända skulle lån i större utsträckning än hittills kunna erbjudas studenterna, om de större fonder, som finnas vid universiteten, gjordes tillgängliga i ett sådant syfte; en garanti för att lånen komme i rätta händer borde ju ligga i inrättandet av de av motionären föreslagna kommissionerna, som närmast skulle handhava låneförmedlingen.

De i och för sig stora stipendie- och lånefonderna äro givetvis dock icke tillräckliga för att täcka behovet, varför studenternas kreditfråga måste anses vara bekymmersam nog och väl värd att uppmärksammas.

Om utskottet detta oaktat ausett sig för närvarande icke kunna yrka bifall till motionärens förslag, tror sig utskottet härför kunna åberopa vägande skäl. I förbigående tillåter sig utskottet därvid fästa uppmärksamheten på den inom vårt land förefintliga stora benägenheten att skuldsätta sig, vilket gör, att såväl denna fråga som andra liknande böra behandlas med en viss varsamhet. Vidare synes för närvarande tillströmningen till våra högskolor vara högst betydlig, och det lär väl svårligen kunna bestridas, att denna tillströmning åtminstone icke skulle minskas, om

möjligheten för de studerande att på bekväma och goda villkor erhålla studielån ökades.

Sådana betänkligheter som dessa anser utskottet dock icke böra vara bestämmande vid bedömande av föreliggande fråga, detta så mycket mindre som motionären hänvisar på vissa åtgärder, åsyftande att ifrågavarande lån endast må komma verkligt skötsamma och behövande studenter till godo. Motionären har emellertid med sin framställning uteslutande avsett sådana studerande, som efter att ha avlagt studentexamen fortsätta sina studier vid universitet och högskolor. Häremot vill utskottet framhålla, att det finnes andra slag av studerande — t. ex. vid lantbruksinstitut, tekniska läroanstalter, seminarier — som i lika hög grad som studenterna kunna anses berättigade att erhålla studielån på lika förmånliga villkor, som här ifrågasättes.

Med avseende på olika principer för understödjande av obemedlade studerande, vill utskottet här lämna en redogörelse för »Telefondirektör H. T. Cedergrens uppfostringsfond», det mest storartade försök, som på senare tid här i landet gjorts att på basis av *en* människas samlade förmögenhet spåra upp och hjälpa fram gryende förmågor. Om fondens ändamål heter det i en av dess förvaltning utgiven underrättelse:

Fonden är enligt donators testamente avsedd att bereda tillfälle till god uppfostran för obemedlade barn — företrädesvis från Stockholms folkskolor — som icke på annat sätt kunna erhålla hjälp till sin utbildning, men som visa stor begåvning och om vilka deras lärare hysa särskilda förhoppningar, att de, om de erhålla en tillfredsställande utbildning, skola kunna göra en god insats i vårt lands ekonomiska eller intellektuella utveckling.

På grund härav vill fonden medverka till utbildning för vilken levnadsbana som helst, för vilken eleven, manlig eller kvinnlig, befinnes äga särskild och stor begåvning, såsom teknisk verksamhet, industri av varje slag, handel och lantbruk ävensom konst och vetenskap.

Sökande till understöd skall äga goda karaktärsegenskaper och stor begåvning, helst för visst levnadsfall, samt hava inhämtat kunskaper, motsvarande fordringarna för genomgången folkskola.

Ansökan om understöd skall meddela, i vilken riktning sökanden önskar utbildta sig, och skall åtföljas av här uppräknade handlingar: 1) utdrag av prästbetyg, 2) läkareintyg, 3) skolbetyg, 4) intyg av lärare, husbonde eller annan person om sökandens begåvning, vandel och ekonomiska förhållanden, 5) uppgift på lämplig person (ej nära anhörig), som, därest sökande antages till stipendiat, är benägen att vaka över hans utbildning och vid anfordran lämna Förvaltningen av fonden upplysningar angående stipendiaten och hans arbete, 6) de handlingar, ritningar o. s. v., som sökanden i övrigt önskar åberopa. Därest sökanden fyllt 16 år, bör hans ansökan vara egenhändigt skriven. — —

Ansökningar om understöd mottagas under september och oktober månader varje år. — —

Svar på inkomna ansökningar, som böra upptaga fullständig och tydlig adress, lämnas under våren följande år. — —

Fondens sekreterare, läroverksadjunkten E. Eliason, har om dess hittillsvarande verksamhet godhetsfullt lämnat följande meddelande:

Antal ansökningar och antagna stipendiater.

Å r	Ansökningar			Stipendiater		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
1911	218	179	397	25	19	44
1912	634	387	1,021	32	27	59
1913	547	336	883	31	19	50
S:a	1,399	902	2,301	88	65	153

Det första ansökningsåret var största antalet sökande från Stockholm. Andra året voro de manliga ungefär lika många stockholmare och landsortsbor, men kvinnorna fortfarande största antalet från Stockholm. Tredje ansökningsåret voro männen flertalet från landsorten (351 mot 196 stockholmare), och av kvinnliga sökande var det en obetydlig övervikt av stockholmare (182 mot 154).

Av de 153 stipendiaterna hava 9 (4 män, 5 kvinnor) redan avgått, därav 8 på grund av avslutade studier och endast 1 på grund av konstaterad ovärdighet. Återstående stipendiater äro alltså 144 stycken, sålunda fördelade:

	Män	Kvinnor	Summa
Från Stockholm	46	44	90
» landsorten	38	16	54
	84	60	144

Medelåldern vid stipendiaternas antagande var 18 år för de manliga och 17 för de kvinnliga. Av *samtliga* stipendiaterna voro ungefär $\frac{2}{3}$ redan inskrivna vid någon sorts läroanstalt, $\frac{1}{3}$ hade anställning å kontor, verkstad eller dylikt.

De antagna *manliga* stipendiaterna ha planlagt sina studier sålunda:

Akademisk examen (präster, lärare, läkare o. d.).....	31
Tekniska Högskolan.....	13
Teknisk skola	16

Handelsskola	7
Målare	3
Bildhuggare	1
Musiker	4
Folkskollärare	4
Konstindustriell verksamhet	3
Maskinist	1
Veterinär	1
Agronom	1
Journalist	1
Spinnmästare	1
Jägmästare	1

Alla äro naturligtvis inte ännu inne vid den läroanstalt, där de skola få sin slutliga utbildning. För närvarande bedriva t. ex. 20 st. studier vid universitet, 26 vid högre eller lägre teknisk skola, 21 vid allmänt läroverk o. s. v.

Av de *kvinnliga* stipendiaterna äro 3 understödda, som ännu icke riktigt bestämt sig för levnadsbana, men i övrigt ha de flesta uppgivit lärarinnefacket som sitt mål, såsom framgår av följande förteckning över vad som hägrar för de unga kvinnorna:

Akademisk examen	11
Elementarskolelärarinna	14
Folkskolelärarinna (därav 1 lapplärarinna).....	18
Skolkökslärarinna	3
Teckningslärarinna	3
Musiklärarinna	2
Handarbetslärarinna	1
Lärarinna i huslig ekonomi	1
Yrkesskolelärarinna	1
Småskolelärarinna	1
Konstindustriell verksamhet	3
Ingenjör (kemisk)	1
Konstnär	2
Sångerska	1

Av de kvinnliga stipendiaterna studera bl. a. 6 vid högskola, 12 vid teknisk skola, 13 vid allmänt läroverk o. s. v.

Ser man på samtliga stipendiaters *fäders yrken*, fördela de sig sålunda:

Arbetare olika slag (här ej specificerade).....	50
Arrendatorer	5
Handelsbiträde	5
F. d. underofficer	3

	Transport	63
Folkskollärare		2
Litteratörer		2
Lokomotivförare		2
F. d. adjunkt, arbetsförman, artist, banvakt, barberare, förtroendeman, gasmästare, instrumentmakare, järnvägstjänsteman, f. d. kamrer, f. d. kapten, kontorist, f. d. köpman, f. d. lantbrukare, lapp, livförsäkringsman, maskinist, packhuskarl, platsförsäljare, skohandlare, stationskarl, vaktmästare, verkmästare, åkare: 1 vardera.....		24
		93
Utan uppgift		25
Faderlösa stipendiater		35
		153

Åldern hos 1913 års manliga sökande varierade mellan 11 och 32 år och hos de kvinnliga sökande mellan 12 och 44 år. De manliga sökande voro från alla Sveriges landskap, men kvinnliga saknades från Öland och Härjedalen. Av de 547 manliga sökande voro 170 st. från 56 städer, resten från landsbygd; av de 336 kvinnorna voro 90 stycken från 42 städer och övriga från landsbygd.

För närmare intresserade finnas uppgifter tillgängliga även för *samtliga* sökandes levnadsmål, föräldraförhållanden, hemorter o. d. för varje år fonden gjort utdelningar.

Fondens förvaltning har vid prövningen av de många ansökningarna givetvis kommit till den övertygelsen, att bland de många sökande, som ej kunnat antagas till stipendiater, funnits många fullt värdiga att bliva det.

Utskottet har ansett sig böra framlägga denna redogörelse för den Cedergrenska fonden därför, att de principer för understöd åt mindre be-medlade studerande av olika slag och på olika stadier, som tillämpas vid utdelning av stipendier ur denna fond, syntes utskottet synnerligen beakta-svärda och möjligen kunna tjäna som mönster för åtgärder i liknande rikt-ning från statens sida. Ordmandet av denna sak kräver givetvis stora kostnader från statsverkets sida, men dessa kostnader skulle enligt utskottets mening i avsevärd grad minskas, om utdelningen av dylika understöd ord-nades på sådant sätt, att understödstagare förbunde sig att, när en gång deras ekonomiska ställning det medgäve, helt eller åtminstone till en del återbetala understöden enligt särskilt i detta syfte upprättade grunder.

Då utskottet sålunda anser, att den föreliggande frågan endast utgör en

del av ett mera omfattande samhällsproblem, nämligen huru mindre bemedlade studerande av olika slag må kunna sättas i tillfälle att utan allt för betungande ekonomiska svårigheter bedriva sina studier, får utskottet hemställa,

att herr Palmstiernas förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 7 augusti 1914.

På utskottets vägnar:

NILS HELGER.
